

Senatizmus elleni harc

1. Helyzet: irokongresszus: harc a senatizmus ellen. Lelkesezés.
Siker. Sina lecsuszás /úgyes tapasztalat szelők/ a hegytetőről.

Szép/volt. Nagy roham után - új hegy előtt állunk. Nehezen, alig-alig kapaszkodunk fel. Mi a teendő? Sokan: svájci komfort - gép húzza fel őket, hogy újra elegánsan lehessen lesiklani. Ilyen felvonógép az irodalomban nincs. /Kongresszus: régi munka tapasztalatai és erőfeszítései./ Mások vádolnak; ha visszacsuszna, annak X vagy Y az oka. Fő téma írónál: ilyen vádaskodások.

Csak röviden: beszélgetések a félelemről. Oktalanság: magam példája.

Viszony a kritikához: a/vagy igaza van /bár csak néhány százalékban, bár hang, stb. nem helyes/. Tabulni, hibától megszabadulni mindig hasznos - ha néha fájdalmas is. b/ Vagy nincs igaza. Nem történt semmi. A helytelen rövidesen érvényét veszíti. /Azonkívül lehet és érdemes harcolni ellene/. Aki, mint író, nem tud egy pár hónapot /vagy ha kell évet/ várni, amíg a szocialista fejlődés logikája valamely kritikát kiközösítést helyrebillent - mint író mehet tovább.

Félelemre nincs ok.

De persze félelemnek van oka /itt nem; ellenség./ Erről - persze nem ebben a szűk szubjektivisták megfogalmazásban lesz még szó. Darvas: ideológiai bizonytalanság.

Gondolati kísérlet: teljes "amnesztia". - mondjuk - két évre. /De "Szabad Nép", se kritika, se lektor stb./. És akkor? Előbbi kép: ugyanaz a bukácsolás a hegy tővében.

Mert: nem párttáborozat stb. teremt a nehézségeket. Igazi nehézség: új élet, melynek megfelelő, adekvát ábrázolása régi eszközökkel, régi eszmei podgyásszal, pusztán formális "áttanulással" lehetetlen. Feladat: az új élet új irodalmi formáit megteremtteni, új élet eszmei tartalmát irodalmilag kifejezni. Tehát: élet és irodalom nem ad amnesztiát. /Hibaforrás:

amit eddig bíráltak és - nagyrészt ma is - lényegében kongresszus előtt jött létre/.

2. Hibaforrás ellenére: mit tettünk szematizmus gyakorlati - eszmei és művészi - leküzdése érdekében?

Előzetesen összefoglalva: mi is az a szematizmus? Legfeltűnőbb: alakok nem élő, nem tipikus volta. Redukálásuk egynéhány - legtöbbször felette elvont - vonásra; arra ami - a szerző szerint - a mű politikai, eszmei tartalmát "kihozza".

Hogy ez hiba, hiány: szinte mindenki érzi. Azonban felmerül a gondolat: a politikai, az eszmei tartalom túltengése nyomja el az alakok elevenségét - a pártosság árt az alkotásnak. Minél jobban távolodunk tőle - annál inkább nyerjük vissza /?/ az irodalom bő életességét.

Veszélyes előítélet. Már a diagnózis is hamis. Nem igaz: szematikus művekben túlteng az eszmei tartalom. Ellenkezőleg: éppen az eszmei tartalom az, ami ilyenkor a legelevontabb, legszegényesebb. A politikai tartalom üres, kongó frázissá szűkül - és az ilyen tartalomnak megtestesítése eleve lehetetlenné teszi gazdag élő alakok ábrázolását. Modern dekadens előítélet, mintha az emberben a gondolati, az eszmei tartalom és az érzéki, érzelmi élet ellentétet alkotnának. Lehet persze konkrét ellentét valamely emberben érzelem és gondolat között - de lehet gondolat és gondolat, érzelem és érzelem között is.

Az elevenség azon mulik: milyen mélyen ragadta meg az író az emberét mozgató ellentmondásokat, mennyire olyan ellentmondások ezek, amelyek valamely társadalmi fejlődési szakasz tipikus ellentmondásai. /Hangsúlyozni: egyáltalában nem szükséges, hogy közvetlen megjelenési formájuk ez ellentmondás közismert, átlagos formája legyen. Gyakran éppen a szélsőséges esetekben nyilvánul meg valamely alak vagy helyzet tipikussága. Levinson Fagyevjévnél.)

Az itt adódó problémákat nem lehet megkerülni. Semmit sem ér, ha az író sémáit külsőleg érzéki leírással próbálja megeleveníteni. Az ilyen jeleket - ha nincsenek belső összefüggésben az eszmei tartalommal - öt perc alatt ugysis elfelejti az olvasó - és marad az üres séma. A vorosnaju

séma éppoly séma, mint az, amelynek hajszinéről nincs szó. /Viszont: Sophoklész és Shakespeare/.

Semmit sem ér azt hinni: politikai tartalom hozza magával a sémát - gyérünk a magánéletbe. Mindenekelőtt: izolált magánélet nem létezik a valóságban - tehát az irodalomban sem. Nagy polgári írók figyelme lehetett elsősorban magánéletre irányítva; Thomas Mann azt írhatta "átaludta a kapitalizmus fejlődését" - valóság: a Buddenbrook család története - persze közvetve - Németország gazdasági, politikai és kulturális fejlődését is tükrözi.

Persze, vannak dekadens polgári írók, akik tudatosan kioperálják műveikből a közeletet. Mit érnek el? Az ábrázolt "tisztá" privát élet - megcsontított - és teljesnek hazudott - emberek valójában tengése, lengése. Eltűnik belőle az, ami az irodalmat irodalomná teszi: a sokoldalú, élettel teljes, ~~kálmányos~~ ^Y érvényes, hiteles /mert teljes és tipikus/ emberek ábrázolása. Így jön létre a haszontalan különös, egyéni vonások - általános jelentőség nélkül.

De még kevésbé igaz, mintha a pártosság nyomorítaná sémákká az alakokat, banálisokká a helyzeteket. Merem állítani: nem volt senki író, aki állásfoglalás nélkül élő alakot tudott volna teremteni. A pro és a contra - a szeretet és a gyűlölet: már az életben is: észrevenni a lényegest, a felületen elrejtett vonásokat. A gyűlölet leleplez /Aristophanestól Ibsen-ig/, a szeretet felfedi a felszínen nem látható, mély emberi vonásokat / az Odyssea kondásától Csehovig/.

Persze: a mi pártosságunk gyökeresen más, mint a régi. Régebben azért kellett erre az általános vonásra hivatkozni: nem valami hallatlan, a művészettől idegen követeléssel lép fel a pártosság igénye. Csak - ez persze döntő fontosságú - a pártosság nálunk minőségileg mást jelent, mint a polgári társadalomban /irodalomban/. Itt spontán pártosság volt - ha tudattal, úgy hamis tudattal /Balzac, Tolstoj/ - minálunk: tudatos állásfoglalás helyes tudattal a társadalmi fejlődés döntő kérdéseire - és ezzel: az ember, az irodalom döntő kérdéseire.

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Itt már világosabb körvonalakban: feladat nehézsége és belső ellenállás: számos író /különösen idősebbek/ a dekadencia idejében felnőttek,

de fiatalabbak is - nációnyik hatás/ tudatosság : költészettelenség. Csak intuíció, élmény. A tudatosság, a gondolati, eszmei tartalom ellenében: élmény. /fiatal íróknál - vadászat élmények után./

Persze: van intuíció. De nem ellentétben gondolattal, gondolati munkával.

3. Ha mindeerre csak a dekadencia általános bírálatával felelünk: helyes - de nem mai helyzet lényege.

Amit látni kell: éppen az új élet.

a/ Tudat^{os} átalakulása az egész életnek; tudatos forradalomtól egészen tervig. Ezt lehet helyeselni vagy kárhóztatni - de tagadni mint élettényt, mint egész létezésünk új hajtóerejét - lehetetlen. Aki - mint író - nem látja: Don Quijote-jellegű szelmalomharcot vív az új élet ellen. Előve elavult, amit ír.

b/ Író számára döntő: ez az átalakulás: az egyes ember átalakulása is /Közhely: a társadalom egyes emberekből áll./ Egy hatalmas átalakulási folyamat kezdetén vagyunk, amelyben minden ember átalakul. Még pedig: nemcsak véleményei, érzései stb. kapnak más, új tartalmat - hanem egész magatartása, egész lelki szerkezete. Azáltal, hogy az ember tudatosan alakítja át a társadalmat, lehetővé válik: hogy az egyes emberben is tudatos átalakulás, önmagát újra átalakítás jöjjön létre.

c/ Ez az átalakulás bonyolult, ellentmondásokban gazdag folyamat. A szematizmus egyik legfőbb gyökere: minden áron kész eredményeket felmutatni: statikát csinálni az élet valóságos dinamikájából. Jellemző Sarkadi regénye: alig-alig indít meg valami kis fejlődést hősnőjében - aztán traktoros iskolába küldi/és azt nem írja le/ x - az eredmény^t pedig készen találja előnk. Nem kell részlet/önkritika. Szematizmus. Az új ember ábrázolása: keletkezésének ábrázolása. Az új ember, akiben a tudatosság uralkodik - még nincs itt, csak szemünk előtt jön létre. Feladat: megmutatni: honnan - hová - hol tart? Ha befejezett, /állítólagos ideál: séma/. A szematizmus elhanyagolja tudatosodás fókáit: emberek vagy nem tudatosak, vagy teljesen tudatosak. Sztálin másképp.

"Gondoltak-e a sztachanovmozgalom erre a nagy jelentőségére Sztachanov és Buszygin, amikor elkezdtek a régi technikai normák megdöntését? Persze, hogy nem gondoltak. Nekik más gondjuk volt, Ők azon igyekeztek, hogy üzemüket kirántják a kátyuból és a gazdasági tervet túlhaladják... De nevetséges volna azt hinni, hogy ez a körülmény a legkevésbé is csökkentheti a sztachanovmozgalom nagy történelmi jelentőségét.

Ugyanezt mondhatjuk azokról a munkásokról, akik 1905-ben először szervezték országunkban a munkásküldöttek tanácsait. Azok a munkások természetesen nem gondoltak arra, hogy a munkásküldöttek tanácsai a szocialista rendszer alapjául fognak szolgálni..."

A tudatosodás konkrét ábrázolása: tehát e fokok kidomborítása, anélkül szematizmus.

d/ Ez a tudatosodás: gazdagodás. /Itt erősek a régi előítéletek/.

Marx ember belső gazdagsága: emberi kapcsolatainak gazdagsága.

Kapitalizmus elszigetelte az embert az embertől. Társadalmi kapcsolatait: elvontak, anonim jellegűek. /Ezért: magánélet./ A szocialista társadalom nemcsak összekapcsolja a magánéletet a közélettel, de főleg: a hivatást, a munkát a közélettel. Ezzel lehető és szükséges: központból /munkából/ ábrázolni az embert.

Amde itt felmerül az igazi alkotói probléma: az egyénítés és a tipizálás. /A kettő jól csak együtt oldható meg. / Séma - és külön: összetartozó két hamis véglet. / Egyénítés: központból: miért és hogyan egyéniség valaki, mint munkásszármazék mint eszteregályos, mint tudós, mint pártember stb. Efelé már vannak kísérletek, sőt részletsikerek is. Korrodini mérnök Örkénynél. Baj csak: nem tudja fejleszteni. - Amikor az igazi probléma felmerül: a lelkes puszta mérnökség határa - megtorpanás, hajlás a szematizmus felé.

Gyökerek mélyek. Írók ehhez félve - és kevés szakértelemmel szematizmus nyulnak. Örkény - aki tud ábrázolni - Jona alapszervi titkár fejlődését így írja le:

"Akkor lett a 44-es alapszerv titkára. Élete velejében változott meg. Még hozzá hirtelen, átmenet nélkül, ahogy a forrponon gőzzé változik a víz. Más lett a járása, megkeményedett a jellem, elmeradozott sok régi szokása és újak jöttek a helyébe, olyan mozdulatok és kifejezések, melyek egy párttitkár méltóságához illőek. Tán a legjobban ő csodálta - hiszen önmagán mérhette, - a párt emberformáló, jellemnevelő erejét."

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Ez tiszta szematizmus. Hasonló hibát párttitkárnó Urban - tehetséges - "Tizkeressztségében". Ilyen esetekben a pártember pozitív oldala: párt

embervolta: séma. /Elevítés: ráragasztott vonások - vagy hangulati "pótlékok", szintén Urbán./

Nem a pozitivságban van a baj. Az új élet alapvető vonása: az érdekes /éppen íróilag/: ez ami társadalmilag pozitív; ellentét kapitalizmussal: az az érdekes, ami negatív, társadalom-ellenes. Ez - részletesen rögtön - egyik nagy nehézség, mellyel meg kell birkózni. Nem lehet kitérni. Sarkadi: illuzió: a rossz párfunkcionárius egyénibb mint a jó. Alapos tévedés. Elmélyítés nélkül éppen ilyen sématisztikus. Gimes: elemzésben egyetértés; csak: nem ellensématisztizmus, hanem ordenáré sématisztizmus. /Ellentét: Levinson-Nagulinov/.

4. Ezzel megérkeztünk irodalmunk bajainak alapvető kérdésénél: az eszmélet tartalom kérdésénél.

Sok író, ha ezt a szót hallja: eszmélet tartalom vagy világnézet - pánikba esik; azt hiszi: pártiskola, tézisek, stb. Persze, mint látni fogjuk - tanulás is, sőt nagyon erősen. De nem csak az.

Régen angol írónál: butorozott szobakiadás és világnézet. Itt már polgári író - polgári életkörülmények között - látta: világnézet emberek érintkezésének, kapcsolatának szerves, döntő tényezője. Pannívele inkább nálunk, ahol minden egyes kérdés, minden egyes ember megítélésénél - gyakorlatilag is döntő szempont.

Vissza~~ér~~erek az emberábrázolásra: Ha egy pártember vagy akár egy a közéletben /munkában/ szereplő embert akarok ábrázolni: kikerülhetetlen kérdés hogyan viszonylik a marxizmushoz? Ismét: nem azért, mert a Szabad-Nép stb. ezt kívánja - hanem mert enélkül íróilag csak feületesebb, csak sématisztikusan lehet jellemezni. Előfordul, hogy az író -/ha különben tehetséges - ügyesen állít elén/mellékes vonásokat. De ha a fődolog sématisztikus - akkor a sikerült vonás csak aláhuzza a központi kérdés sématisztikusságát.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Ez a kérdés: hogyan viszonylik a marxizmushoz? - ismét sokkal konkréttebb, mint gondolni szokták. Az emberek ismeretei - minőségileg és mennyiségileg - nagyon különbözők. Főleg különböző: kit mi és hogyan ragadott meg az új világnézetből? Különböző, hogy kinél mennyi és hogyan tevődik át a gyakorlatba? Hogyan szabályozza az elmélet a gyakorlatot, hogyan csapnak át a gyakorlat problémái, nehézségei, kudarcai, sikerei új elméleti kérdések feltevésében? stb stb. Mondhatnám: irodalmilag: annyiféle marxizmus

van, ahányféle ember van. /Nem elhajlás - persze az is - de nem fődolog -
egyéni & differenciálás: helyes vonalon belül is./

Minden mástól eltekintve: ezért kell az íróknak komolyan megismer-
kedni a marxizmus-leninizmussal. Ez nem ^{csak a} pártiskolai penzum - ez a mai
írői mesterség döntően fontos része. Enélkül sohasem fogják xx a mai em-
bert igazi lényegében, valóságos fejlődésében ábrázolni tudni; enélkül
éppen a döntő ponton - benne ragadnak a szematizmusban.

5. Ámde eddig: elvontan. Mert egyes ember - életben és irodalomban
egyaránt nem létezik. Az ember: emberi és társadalmi kapcsolatában válik
emberre. Ezt minden tapasztalt író saját írói gyakorlatából tudja.

Most már: éppen ezeket a kapcsolatokat lehetetlen megérteni és
ábrázolni a marxizmus-leninizmus bizonyos ismerete nélkül. Hiszen egész
politikai, gazdasági, kulturális életünket magában a valóságban ennek
elvei szabályozzák. És mindenki tudja: az így létrejövő új életviszonyok
az emberek érzelmi erkölcsi stb. életére - minden emberi viszonyra /pa-
rátság, szerelm/ mélyen kihatnak.

Mindenekelőtt hangsúlyozandó: ismét a művészi ábrázolás konkrétsága
a cél. De itt sincs - ahogy sokan képzelik - ellentét: mintha létezhetnék
valamifajta konkrét élet, amelyre ezeket az "elvont" elveket "alkalmazni"
kellene.

Kezdem azon: minden, amit a marxizmus klasszikusai, pártunk vezérei
mondanak: konkrétan, vagyis: térben, időben, adott körülmények között
értendő. Elvont általánosítás: szematizmus. /Mészáros - Enczy: kétlakiság
1945-ben/.

Itt nem részletezhítről van szó: szematikus beállítás a marxizmushoz.
Azt hiszik: ezt vagy azt olvastam, megtanultam - most már minden rendben
van. Vagy: erre van ez vagy az az idézet, ez vagy az a "tekintélyes elv-
társ", akit konzultáltam, ezt mondja erről a kérdésről. De ha az író nem
nézi meg: az illető elv vagy idézet éppen arra a konkrét esetre konkrét
helyzetre, emberre illik-e - a legjobb /és a maga helyén legtalálható/
idézet - szematizmusnak lesz a forrása.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

7

hiba gyökere: izoláltan, mint eredményt összefoglalás stb. nézik
a klasszikusok, vezéreink mondásait, a pártvezetéseket stb. A való-

ság ellenkező. Minden helyes megállapítás: sok-sok tapasztalat fogalmi összefogása, legáltalánosabb vonások gondolati sűrítése. Ha tehát valaki /akár író, akár pártmunkás/ helyesen, nem szematikusan akarja alkalmazni őket: vissza a valóságba, amelynek változásaiból erednek, amelynek megváltoztatására irányulnak. A valóság pedig mindig konkrét /tér, idő, körülmények stb./

De ez írónak nem elég. Író nemcsak meg kell hogy tegye az utat az elvont tételtől a valóságig - hanem művészileg általánosítania kell: tipusteremtés. Az eszmei tartalom helyessége, mértéke tehát nem a fogalmi általánosítás mechanikus ismétlése, vagy egy példával illusztrálása /mindez mulhatatlanul szematizmus/, hanem: művészi általánosítással, tipikus emberek, tipikus helyzetek, a selektív évek ábrázolásával: másképpen /éppen művészileg/ tükrözi ugyanazt a valóságot, amelyről az illető elvben stb. szöveg van. Hangsúly: mind "ugyanaz", mind "másképpen".

Ezért világnézet hatásának, helyes költői alkalmazásának utjai igen tekervényesek. Lenin a valóság ravasz voltáról. Goethe és Spinoza; Philine: "Und wenn ich dich lieb habe..." Végre lehet pozitív példát. Déry regénye. Farkas Zéno professor szerelemi története: Julia és Eszther. Miről van szó? Nagyon általános kérdés: elégedetlen értelmiségi - elegendő-e elégedetlensége életalapok megatartás megváltoztatására? Szerelmi történet - de mögötte, benne: ez a társadalmi dráma /egy fontos rétegé/. Melléleg: Julia megváltozott "szerelemi taktikája" párthelyzete megváltozása után - hazatalálás. Ime: világnézeti, politikai kérdés nem szematikus megoldása.

6. Ezzel már benn vagyunk kompozíció-problémában. /Fiatalk: művészi kérdés/. Nem igaz /és sose volt igaz/, éppen a kompozíció elsősorban az eszmei tartalom kérdése. Ennek komoly tisztázása nélkül komolyan föl sem vehető.

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Juhász Ferenc "A jégvirág kakasa". Rendkívüli tenetség. Egészen rossz. Miért? Eszmei tartalom kidolgozatlansága, át nem gondoltsága - ezért gyökerében helytelen kompozíció. Ami van: Nékosz. Ennek megfelelően: éles szatirikus hang - ha t.i. ilyen volna a tipikus Tszcs. Mit akart Juhász? Kiváló traktoros és brigádvezető szerelmét - komikus kontraszt: traktoros

munkakiváltsága - és gyávasága szerelmében. De ez csak úgy lehetett volna költői, ha

a/ látjuk, mint traktorost /és a lányt, mint brigádvezetőt/ - mert csak így eleven költőileg a kontraszt.

b/ ha csak ez a szerelmi történet - legfeljebb még egy kontraszt

Igy

a/ humor alapja hiányzik. Mert olvasó előtt nem eleven a traktoros kiváltsága.

b/ a sok frívól történet teljesen elmosza az alapmotivumot.

Nagy kár a sok szóp - elfeessérelt - részletért. /Molnár Miklós - de persze képek fejlődését Juhásznál megvizsgálni./

De kompozíció-probléma ennél szélesebb és mélyebb. Fagyéjev: főlésléges alakok. Mit jelent? Eszmei tartalom tagozódásának, kibontakoztatásának és a művészi felépítésnek teljes egybeforrását. Ahol - az elvontan felfogott eszmei tartalom - nem emberek cselekvésében, élményeiben, hanem elvontan mestelenül nyilvánul: sematikus. Ahol az alakok élete az ábrázolt szituáció nem az eszmei tartalom művészi kifejezése: feleslegesek Fagyéjev értelmében.

Tehát: Kompozíció: emberek összeszövődésének, cselekvéseiknek és szenvedéseiknek stb. olyan dinamikus folyamata, amelyben közvetlenül kifejezésre jut - lásd előbb - ugyanannak a valóságnak másképp /művészileg/ tükröződése. A felesleges ember az, aki ebben az író ábrázolta folyamatban nem képes emberi mivoltát teljesen kibontakoztatni; még pedig úgy, hogy ez a kibontakoztatás az eszmei tartalom döntő jegyeit hozza felszínre.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch!

Visszautalás Örkényre. /Jóna alapszervi titkár változása/. Örkénynek - mint mondani szokták - "nem volt ideje", ezt az átalakulást művészi eszközökkel megteremtteni. De mit jelent az, hogy "nem volt ideje"? Azt, hogy az eszmei tartalom kifejtése és a cselekmény művészi szövődése mála nem esik teljesen egybe. Az eszmei tartalom feldolgozásánál bizonyára érezte, hogy egy ilyen átalakulásnak, a párt pozitív embert fejlesztő jellegének kidomborítására szükség van. De mivel a cselekmény nem - vagy nem egészen - az eszmei tartalom belső dialektikájából, "önmozgásából" nőtt ki, hanem - legalább részben - utólag idomult hozzá, az eszmei tartalom "kész" vagyis

megmerevedett, elvont /tehát szematikus elemeket tartalmazó/ átgondolásához - mulhatatlanul létrejött egy ilyen üres, szematikus hely, egy ilyen - ezen a helyen, nem mindig és mindenütt - szematikus alak.

Ez fontos probléma. Mert az a benyomásom /és ez német stb. tapasztalatokon alapul/, hogy számos író /most már nem Örkény/ - részben vagy egészben - így dolgozzak fel az eszmei tartalmat: ezt vagy azt a korszakot akarom ábrázolni. Ehhez kell a/ egy tudatos kommunista, b/ egy jobboldali elhajló c/ egy baloldali elhajló, d/ egy jobboldali szocdem, e/ egy baloldali szocdem stb. stb. A "kompozíció" most már így jön létre: legyen a/ felesége c/, b/ az unokatestvérük, annak felesége d/ stb. stb. Ez így természetesen némileg karikatúra. De ha egészen őszinték akarunk lenni, nem egy író kell, hogy magára ismerjen ebben a "görbe tükörben".

Az időhiány ^{leküzdése} (vagyis a kompozíció olyan alakítása, hogy minden alak erőszakoltság nélkül emberileg kiélje magát és ugyanakkor kifejezze az eszmei tartalmat. A kudarc sokszor finomabb kérdésekben is megnyilvánul. Legyen szabad ismét: Örkényt - éppen mert az ő könyve - minden kritizált hiányossága mellett - kiemelkedő és - mint mondtuk, számos sikerült részt tartalmaz. De félig sikerültet is. Lugosiné a pártiskolán. Szabó Dódi szerepe Lugosiné átalakulásában. Régen elgondolva - de csak félig megalkotva. Miért? Mert Szabó Dódit az olvasó kizárólag Lugosiné személynégén át látja. Ezért nem válik benne elevenné a jó bolsevik emberi magatartása, azok az emberi erőforrások, élmények stb. amelyek Szabó Dódit ilyen bolsevikké formáltak.

Mindenekelőtt: a hanyatló polgári irodalom káros, öröksége: az élettapasztalat elszegényedése az ábrázolt világ tárgyiasságát, minőségét stb. arra redukálja, ⁿⁱ amit az egyik ember a másiktól észlel, átél stb. A nagy realizmus öröksége éppen: az objektív valóság gazdagsága, amelyen keresztül a mindentudó író vezet az ilyen módon biztosan járó olvasót. És az egyik ember reflektálódása a másokban: ennek az objektív gazdag világnak további gazdagítása.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Csak egy példa: Darja Obionszkaja látogatása Anna Kareninánál Bronszkij birtokán. Mit ad Tolstoj? Mindenekelőtt magát az objektív valóságot.

De ezenfelül /.../ tapasztalat

De azonfelül: a/ Darja gondolatait odamenet, b/ Darja észnefoglalt tapasztalatait visszamenet c/ Anna felfogását viszonyáról Hx Vronszkijhoz d/Vronszkij felfogását Annához való viszonyáról. Tolstoj tehát megmutatja az egyes emberek reflektálódását a másikon. Mutassa is meg. De kell, hogy lássék: ugyanaz az objektív valóság, amelynek különböző szubjektív tükröződéseit látjuk. Ebben az esetben gazdagodás. A pusztán szubjektív tükröződés: elszegényesítés; közeledés a szemiatizmushoz. Így jött létre Tolstoj világának sűrű gazdagsága. Míg a mi - tehetséges íróink is - sokszor szegényesek, egyoldalúak.

7. Ez a kérdés átvezet a kompozíció gerincéhez. Cselekmény. Minden poétika. Ezért előítélet: "tisztán" művészi, formális kategória." Alapos tévedés.

Cselekmény: emberi, társadalmi élet legfontosabb mozzanatainak tükrözése. Alapvető: csak ha az ember cselekszik - válik el, elgondolásainak helyessége, Sőt ezennél: ^{felül} mi a valódi egyénisége, mi az igaz, mi az öncsalás abban, amit gondol, érez, átél; felfelé vagy lefelé vezet utja a valóságban stb.

Mi következik ebből? Hogy az igazán irodalmi mű cselekménye: konkrét emberek fejlődési csomópontjainak megérzékitése. Ezek a csomópontok - ha a mű igazán reálista, vagyis tipikus embereket ábrázol tipikus helyzetekben: egyszermind az eszmei tartalom döntő mozzanatai is.

Amde közvetlenül, irodalmi megérzékitésben: konkrét egyes emberek konkrét életének konkrét fordulata. Ezért az író: csak akkor igazi költői cselekmény: ha a konkrét egyes ember életéből szervesen adódik és benne jut érvényre az eszmei tartalom. MTA FIL. INT. Lukács Arch.

Itt a veszélye előbbi - karikatúraszzerűen vázolt - szerkesztési módnak. A pusztán gondolatilag vett eszmei tartalom alapján kidolgozott cselekmény - sohasem fedi teljesen a mozgatótt emberek belső fejlődését. Előbbi karikatúrát folytatva: a/ bajok az üzemben, b/kártevők összeesküvése c/látványosan győzelmiük stb. végső leleplezésig. /Ezt a kompozíciómódot Ehrenburg gúnyolta ki igen szellemesen. / Nem pedig: konkrét emberek konkrét élete, amelyből - látványlag magától - nőnek ki az eszmei tartalom csomópontjai

Ha az író - író: persze itt is: érdekes fordulatok, izgalmas részletek, de sohasem fedti helyesen ábrázolt emberek fejlődésének egyéni szükségességét. Így a Fegyéjev-féle felesleges alakok; így Örkény említett Ja Jóna titkára.

Mi a gyökere ezeknek a hibáknak?

8. Azt hiszem már eddig is látható volt: eszmei tartalom és élet /az író szubjektív szempontjából élmény, tapasztalat stb./ nem két dolog, nem két világ, hanem ugyanannak a valóságnak egymásba fonódó, egymástól elválaszthatatlan mozzanatai. Ha tehát itt - mint annyiszor máskor - arra hívom fel író társaimat, hogy tanuljunk - azt nem úgy képzelem, üljön le az író és tanulmányozza át a "Tőke" mindahárom kötetét - és aztán vesse bele magát az életbe, szerezzon tapasztalatokat.

Nem. Tudni kell: különösen a mi szocialista életünkben /lásd előbb kifejtetteket/ az élmény, a tapasztalat, a megfigyelés - elméleti tisztázás nélkül üres, a levegőben lóg, nem találja meg a maga helyét a művészi kompozícióban - és éppen ezért: mint élmény, mint annak művészi megformálása sem érheti el maximális kibontakoztatását. És másrészt - és elválaszthatatlanul: a puszta tudás, az eszmei tartalom elvont elsajátítása és elvont alkalmazása: más oldalról éppen olyan üres - mulhatatlanul a szemantikusba vezet.

Tovább megyek: az egyik tényező elégtelensége mindig jele a másik felületességének. Mik teszi az igazi író? Mély meggyőződés: nemcsak - sőt nemis elsősorban: a formális iráskészség. /Ovátth mértékével: Balzac rosszabb író Szini Gyulánál./ Az író íróvá az a szenvedély teszi, amellyel az életet a maga teljességében, mélységében, gazdagságában, ellentmondásosságában meg akarja ismerni, amellyel ezt a teljességet, mélységet, gazdagságot, ellentmondásosságot ábrázolni törekszik. Az a szenvedély, amely egyesíti benne az élet új, haladó, lényeges jegyeinek felismerését azzal a formakereséssel, mely nem formális, hanem a nehezen kiharcolt eszmei tartalom egyéni, sajátos, tipikus formája felé irányul.

MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Ez a szenvedély minden klasszikusnál. Mély meggyőződés: csak

Gazdag életből származhatik gazdag irodalom. A szentizmus hibájának - minden irónál másként - igazi alapja: nem elég gazdag az élete - és ezért, et... től civilizáhatatlannul: szegényes, elvont, szomatikus minden gondolata, szegényes, elvont műveinek szeszai tartalma, szomatikus művészi formái.

Ne gondolják: lekicsinylem a művészi formálás jelentőségét. De dekadens polgári előítélet: függetlenül az élettől, sőt ezzel - ellentétesen - szembeállítva elképzelné. Arra, hogy élet és művészet egyesítését ki hogyan hajtja végre - nincs recept. Goethe másképp mint Tolstoj, Gorkij másképp mint Majakovszkij.

Mégis: minden fiatal írónak /és idősebbnek is/, aki azt képzei - hogy az emberalkotás, a kompozíció "tisztán" művészi probléma - szeretném kézbe adni Gorkij tanulmányát "Beszélgetések a mesterségről" és Majakovszkij könyvecskéjét: "Hogyan kell verset írni?"

Hiről beszél Gorkij, ha "mesterségről" beszél? Felveti a normális és nem normális ember problémáját /az orosz "dézsi kapitalizmusban"/ és a felülbolondajítól az "eredeti felhőkmozgás" sötét vezéralakjaitól egész sorozatát adja a párszoros mesterei emberválasztoknak. A kis történetektől, anaxagorai anekdotáktól elmegy ez a gondolatmenet addig: mit jelentett például Nietzsche filozófiája ebben a folyamatban, hová fejlődtek az ilyen emberek a szocializmus körülményei közt? stb. stb. Egyesével: egy gazdag élet gazdasági tapasztalatai. És az egész: lényegében visszapillantás arra: milyen életanyagból gyarorta meg annak idején "Aki az életet keresi" című regényét.

Bármennyire különbözik is Majakovszkij költői egyénisége a Gorkijétól: egy kérdésben egyek: az élet gazdaságának hangulycsökkenésében: ez az igazi irodalom alapja, előfeltétele. Majakovszkij: "Jó költői művet csak akkor lehet időre elkészíteni, ha elegendő félgvártnányu van tartalékban". Ezek a félgvártnányok nem - költői - jegyzőkönyvlapok valamely konkrétan készülő mű számára. Ellenkezőleg. Majakovszkij: "Arról sejtetlenem sincs, hogy mire keltenek ezek a jövőben, de azt tudom, hogy mindeh, egy szálig fel fogom használni".

MTA FIL. INT.

Lukács Arch.

Ilyen élelménytartalékkal indul utnak Majakovszkij. És éppen úgy mint Gorkijnál: az élet gazdagsága - nem ellentéte a gondolati feldolgozásnak, az

13

eszei tartalomnak. Ellenkezőleg. Vers Jeszenij' öngyilkossága után: "Erdek-
telenné kell tenni Jeszenij életének végét, a halál könnyű szépségének he-
lyébe más szépséget kell állítani...."Kidolgozás: konkrét, egység. Igószon
az intonációig, a megfelelő szavak megfelelő helyre állításáig.

Itt Gorkij és Majakovszkij - anélkül, hogy erről beszélnénk - ellenpél-
dával mutatják: sematizmus emberi és irői gyökereit. Művészileg: csak gazdag
anyagból lehet kiválasztani a legértékesebbet. Szegényes anyag - pótlékokhoz
vezet. Ahol a kompozíció odaviszi az írót, ahol nincs gazdag élettapaszta-
lata: pótlék, sematizmus. A naturalista - érvényes a sematizmusra is -
Gorkij: túlhamar általánosít. A tapasztalat kiegészítése: irői fantázia. De
ez is elront, szegényes, formalisztikus, sematikus - ha élettapasztalat
gazdagsága hiányzik. /Gorkij és Andrejev/.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni. Saját tapasztalat. Jegyzetek 4/5-de
eldobva jó tanulmány nál. Ahol minden felhasználva, rossz. Liebermann: jó
rajzolás - elhagyás.

9. Ezzel - befejezve. Csak néhány megjegyzés.

a/ azt fogják mondani /Darvas/ - túl magas mérték. Révai: Sztálin:
legyetek olyanok, mint Lenin. Saját tapasztalat: Csak a nagy /számomra elér-
hetetlen/ célkitűzés vitt előre. Célt nem értem el, ideált igen kevésbé
közelítettem meg - remélem: mások inkább - de továbbjutottam mint énélkül.

b/amiről ma vitázni szoktak /kritika, félelem, klikkek, stb./ valódi
kérdések - de nem a ma döntő kérdése. *Félelem győztes: biranytalanság szelben o*
Kérdésben

Döntő: hogyan birkozunk meg a gyökeresen új élet új problémáival.
Ezekből itt néhányat vázoltam /távolról sem valamennyit/. Irői probléma,
alkotói probléma, "nem segít sem Isten, sem király" /természetesen: amit
itt kifejtettem: kritikára is vonatkozik/.

Kezdet hasonlata: magunknak kell felmenni a hegyre, hogy elegánsan,
könnyedén tudjunk később lesiklani róla. MTA FIL. INT.
Lukács Arch.

Ez a kérdés, ez az irői kérdés áll előttünk. És ha nem leszünk az új
idő megfelelő irői - megszűnünk írók lenni, még életünkben elavulunk. /Hang-
súlyozni: új idő nemcsak mai tematika. Aki a múltat jól akarja ábrázolni -
mai szem, mai nézőpont. Déry, Veres Péter - ugyanazt a kort, amit régen.

azért jő - mert másképp, mint régen. / Ezt a feladatot nem a párt kényse-
 ritette rá ^{ra} / a párt csak tudatosítja számunkra a feladatot, segít megol-
 dani ezt / - hanem maga az élet. És megoldani csak magunk tudjuk - ki-ki
 a saját emberi világnézeti, irgói eszközeivel. Műve olyan lesz - amilyené
 ő maga lett.

Az igazságot kimondani mindig hasznos - bár gyakran kellemetlen: na-
 gyon keveset, szinte semmit sem tettünk a szemantizmus leküzdésére. De
 ha ezt belátjuk és összintén elismerjük - ha /komolyan/ elhatározzuk:
 tettekkel, irgói tettekkel, magatartásunk átalakításával fogunk harcolni
 a szemantizmus valóságos leküzdéséért - akkor, ez az összefogás, ez a vi-
 ta - lépés előre.

MTA FIL. INT.
 Lukács Arch.